

Pomijenjene okolnosti u hrvatskom, engleskom pravu i Bečkoj konvenciji

Savić, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:415876>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za trgovačko pravo i pravo društava
Trgovačko pravo

Lara Savić

PROMIJENJENE OKOLNOSTI U HRVATSKOM, ENGLESKOM
PRAVU I BEČKOJ KONVENCIJI
(diplomski rad)

Mentor: doc. dr. sc. Antun Bilić

Zagreb 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
1.1. Načelo <i>pacta sunt servanda</i> i iznimke	5
2. CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS U HRVATSKOM PRAVU	6
2.1. Clausula do donošenja novog ZOO-a	6
2.2. Clausula prema pravilima novog ZOO-a	8
2.2.1. Ograničenje primjene clausule	8
2.2.2. Pretpostavke za izmjenu ili raskid ugovora.....	8
2.2.3. Pravne posljedice	10
2.3. Clausula u praksi hrvatskih sudova	12
3. „FRUSTRATION OF CONTRACTS“ U ENGLESKOM PRAVU	14
3.1. Pretpostavke	14
3.2. Opseg primjene	16
3.3. Pravne posljedice primjene	18
4. „HARDSHIP“ U KONVENCIJI UJEDINJENIH NARODA O MEĐUNARODNOJ PRODAJI ROBE	19
4.1. Primjena članka 79. Bečke Konvencije	21
4.1.1. Pravne posljedice	23
5. ZAKLJUČAK	25
LITERATURA	27

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se institutom izmjene ili raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti tj. klauzulom *rebus sic stantibus*. Institut pozivanja na promijenjene okolnosti značajan je dio ugovornog prava te sve više dobija na važnosti. U radu se ukratko prikazuju teorijska osnova i povijesni razvoj, a zatim se prikazuje uređenje ovog pravnog instituta u hrvatskom pravu, engleskom pravu te u Konvenciji Ujedinjenih naroda o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe (1980.) („Bečka konvencija“). S obzirom da se engleski pravni sustav kao *Common Law* sustav značajno razlikuje od hrvatskog, za potrebe ovog rada obrađeno je uređenje instituta i u engleskom pravu kako bi se prikazale razlike u povijesnom razvoju, a u konačnici i uređenju instituta. Na kraju su opisana i rješenja iz Bečke konvencije, koja ne sadržava izričitu odredbu o promijenjenim okolnostima, zbog čega je pitanje primjenjuje li se ista na slučajeve promjena okolnosti, dugo vremena bilo predmetom brojnih rasprava. Međutim, prikazano je kako se tumačenjem čl. 79. Konvencije može doći do odgovarajućih rješenja.

Ključne riječi: načelo *pacta sunt servanda*, promijenjene okolnosti, izmjena ili raskid ugovora, *clausula rebus sic stantibus*, doktrina *frustration of contracts*, *hardship*, Bečka konvencija, Zakon o obveznim odnosima

ABSTRACT

This paper deals with the concept of modification or termination of the contract due to changed circumstances, i.e., *clausula rebus sic stantibus*. The concept of invoking changed circumstances is a significant part of contract law, gaining more and more importance. The paper briefly presents the theoretical basis and historical development and then analyses the regulation of this concept in Croatian law, English law, and the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (1980) (CISG). Given that the English legal system as a Common Law system significantly differs from the Croatian one, for the purposes of this paper, the regulation of this concept in English law is presented as well, to show the differences in historical development, and ultimately in the regulation of the concept. Finally, the solutions from the CISG are described, even though the CISG does not contain a specific provision on changed circumstances, which is why the question of whether it applies to cases of changed circumstances has been the subject of numerous discussions for a long time. However, it is shown that with the interpretation of Art. 79 of the CISG, suitable results can be reached.

Key words: *pacta sunt servanda* principle, changed circumstances, modification or termination of the contract, *clausula rebus sic stantibus*, the frustration of contracts doctrine, hardship, the CISG, the Civil obligations act

Izjava o izvornosti

Ja, Lara Savić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lara Savić

1. UVOD

1.1. Načelo *pacta sunt servanda* i iznimke

Sloboda ugovaranja temelj je trgovačko-pravnih odnosa. Ista, pod nazivom *sloboda uređivanja obveznih odnosa*, inkorporirana je u članku 2. Zakona o obveznim odnosima : „Sudionici u prometu slobodno uređuju obvezne odnose, a ne mogu ih uređivati suprotno Ustavu, prisilnim propisima i moralu društva.“ Tako opisana, sloboda ugovaranja, podrazumijeva da pojedinci slobodno stupaju u ugovorne odnose te da slobodno uređuju sadržaj i oblik svojih ugovornih odnosa. Međutim, jednom kad stranke sklope ugovor, obvezane su isti i izvršiti, o čemu govori članak 9. ZOO-a: „Sudionik u obveznom odnosu dužan je ispuniti svoju obvezu i odgovoran je za njezino ispunjenje.“. Navedeni članak definira načelo dužnosti ispunjenja obveze, odnosno načelo *pacta sunt servanda*, koje predstavlja jedno od temeljnih načela obveznog (ugovornog) prava. Načelo *pacta sunt servanda* (lat. „sporazume treba poštovati“)¹ zahtijeva da ugovorne stranke strogo poštuju ugovorom preuzete obveze, bez obzira na možebitne promjene okolnosti do kojih bi moglo doći od trenutka sklapanja ugovora pa do trenutka dospelosti.² Začetci ovog načela, inkorporiranog u većini suvremenih pravnih sustava, sežu još u doba antičkog rimskog prava u kojem se razvila maksima *contractus contrahentibus lex esto* (lat. „ugovor ugovarateljima neka bude zakon“). Prema jednom od tumačenja ta maksima ima značenje da stranke ugovora moraju poštivati iste kao da se radi o zakonima. Dva temeljna načela obveznog prava utjelovljuju opisanu maksimu: načelo dispozitivnosti, odnosno spomenuta sloboda uređivanja obveznih odnosa te također već spomenuto načelo *pacta sunt servanda*.³ Postojanje i poštivanje načela *pacta sunt servanda*, koje bezuvjetno zahtijeva da se ugovorom preuzete obveze ispunjavaju, omogućuje da se ostvari zahtjev za sigurnošću i povjerenjem u pravni promet te tako daje poticaj sudionicima tog prometa da stupaju u ugovorne odnose. Međutim, nakon sklapanja ugovora ponekad se javljaju određene izvanredne okolnosti koje znatno mogu narušiti ravnotežu ugovornih strana time što značajno otežavaju položaj jedne ugovorne strane. U takvim slučajevima, apsolutna primjena *načela pacta sunt servanda* rezultirala bi nepovoljnim rješenjima te narušavanju drugih načela obveznog prava,

¹ Petrak, Marko. "Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (I). Pravni izvori i pravna načela." *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 70.2-3 (2020): 251-286. str. 261.

² Klarić, Petar; Vedriš, Martin; Građansko pravo; Narodne novine (2014) str. 483.

³ Petrak, Marko. „Imovinskopravne regulae iuris u Bogišićevu zakoniku i njihovo aktualno značenje“ // Bogišić i kultura sjećanja / Kregar, Josip ; Bogišić, Vlaho ; Čepulo, Dalibor ; Miladin, Petar ; Ravlić, Slaven ; Hameršak, Filip (ur.). Zagreb: Pravni fakultet ; Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" (2011): 98-118. str. 111.

kao što su načelo jednake vrijednosti činidaba (čl. 7. ZOO-a)⁴ te načelo savjesnosti i poštenja (čl. 4. ZOO-a).⁵ Kako bi se spriječilo narušavanje navedenih načela i nepravilna rješenja kojima, u određenim situacijama, nužno rezultira strogo poštivanje načela *pacta sunt servanda*, formirala se svijest o potrebi stvaranja instituta sa svrhom odstupanja od apsolutnog provođenja načela *pacta sunt servanda*. Tako su pravni sustavi pronašli odgovor u dva instituta tj. dvije osnove za ekskulpaciju, a to su: viša sila (*lat. vis maior*) te *clausula rebus sic stantibus*. Rimsko pravo poznavalo je isključivo višu silu kao osnovu za ekskulpaciju.⁶ Tako se dužnik mogao osloboditi obveze isključivo u slučaju nastupa nemogućnosti ispunjenja zbog izvanrednog, vanjskog i nepredvidivog događaja koji se nije mogao spriječiti, izbjeći niti otkloniti. Međutim, kada bi ispunjenje obveze uz sve te događaje i dalje bilo moguće, ugovorne obveze morale su se izvršiti. Tek u srednjem vijeku, točnije 12. stoljeću, kanonisti i postglosatori stvaraju formulaciju o klauzuli *rebus sic stantibus* te počinju postavljati temelje teoriji o utjecaju promijenjenih okolnosti na ugovor.⁷ U tom razdoblju, *clausula rebus sic stantibus* nije bila prihvaćena kao opće načelo, već su strane u ugovore unosile odredbu – *clausulu* koja je omogućavala da se uvažavaju promjene okolnosti nastale nakon sklapanja ugovora te da se na taj način omogući odstupanje od strogo djelovanja načela *pacta sunt servanda*.⁸

2. CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS U HRVATSKOM PRAVU

2.1. Clausula do donošenja novog ZOO-a

Institut raskida ili izmjene ugovora zbog promijenjenih okolnosti (*clausula rebus sic stantibus*) prvi put je reguliran, kao opće pravilo za sve ugovore, Zakonom o obveznim odnosima 1978. godine (ZOO-78).⁹ U razdoblju prije donošenja navedenog zakona, sve do donošenja Općih uzanci za promet robom, 1954. godine, postojala su pojedinačna pravila na temelju kojih se u nekim situacijama priznavalo pravo na raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti koje bi nastupile nakon zaključenja istog. Tako su se primjenjivale odredbe Općeg austrijskog

⁴ „(1) Pri sklapanju naplatnih pravnih poslova sudionici polaze od načela jednake vrijednosti uzajamnih činidaba. (2) Zakonom se određuje u kojim slučajevima narušavanje toga načela povlači pravne posljedice.“ (čl. 7. Zakona o obveznim odnosima (u daljnjem tekstu: ZOO)

⁵ „U zasnivanju obveznih odnosa i ostvarivanju prava i obveza iz tih odnosa sudionici su dužni pridržavati se načela savjesnosti i poštenja.“ (čl. 4. ZOO-a)

⁶ Petrić, Silvija. "Izmjene ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima." *Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 28.1 (2007): 107-155. str. 3.

⁷ Ibid., str. 5.

⁸ Klarić, Petar; Vedriš, Martin. Op. cit., str. 483.

⁹ Klasiček, Dubravka; Ivatin, Marija. "Modification or dissolution of contracts due to changed circumstances:(*clausula rebus sic stantibus*).“ *Pravni vjesnik* 34.2 (2018): 27-56., str. 32.

građanskog zakonika, koje su se odnosile na predugovor te je također bilo prisutno nastojanje sudske prakse da proširenim tumačenjem instituta zablude i prekomjernog oštećenja ublaži strogo provođenje načela *pacta sunt servanda*.¹⁰ Donošenjem prethodno spomenutih Općih uzanci za promet robom, *clausula rebus sic stantibus* dobija značaj općeg pravila koje se primjenjuje na sve ugovore trgovačkog prava.¹¹ Uzance 55-59 reguliraju ovaj institut pod nazivom „Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti“, koji kasnije preuzima i Zakon o obveznim odnosima. Od 1978. godine, kada je donesen Zakon o obveznim odnosima, *clausula rebus sic stantibus* postaje opći institut obveznog prava te se primjenjuje na građanskopravne jednako kao i na trgovačke ugovore. *Clausula* postaje prirodni sastojak svih ugovora (*lat. naturalia negotii*)¹², što znači da se njezina primjena podrazumijeva. Međutim, ugovorne stranke imaju mogućnost izrijeком isključiti primjenu *clausule* na svoj ugovorni odnos, no ako to propuste učiniti *clausula* vrijedi *ex lege* (čl. 136. ZOO-78).¹³ Prema st. 1. čl. 133. ZOO-78 pretpostavke zbog kojih se može zahtijevati raskid ugovora uslijed promijenjenih okolnosti regulirane su na slijedeći način: „Ako nakon sklapanja ugovora nastupe okolnosti koje otežavaju ispunjenje obveze jedne strane, ili ako se zbog njih ne može ostvariti svrha ugovora, a u jednom i u drugom slučaju u toj mjeri da je očito da ugovor više ne odgovara očekivanjima ugovornih strana i da bi po općem mišljenju bilo nepravično održati ga na snazi takav kakav je, strana kojoj je otežano ispunjenje obveze odnosno strana koja zbog promijenjenih okolnosti ne može ostvarivati svrhu ugovora može zahtijevati da se ugovor raskine.“. Prema navedenom, bilo je predviđeno da raskid ugovora može zahtijevati strana kojoj je otežano ispunjenje obveze zbog promjena okolnosti, odnosno da se zbog njih ne može ostvariti svrha ugovora i to u tolikoj mjeri da ugovor više ne odgovara stranačkim očekivanjima te da bi ga bilo nepravično održati na snazi. Opisane pretpostavke, time i institut raskida ili izmjene ugovora zbog promijenjenih okolnosti, donošenjem novog Zakona o obveznim odnosima (ZOO) 2005. godine, znatno su izmijenjene i pojednostavljene.

¹⁰ Petrić, Silvija. Op. cit., str. 19.

¹¹ Ibid, str. 20.

¹² Klarić, Petar; Vedriš, Martin. Op. cit., str. 112.

¹³ „Strane se mogu ugovorom unaprijed odreći pozivanja na određene promijenjene okolnosti, osim ako je to u opreci s načelom savjesnosti i poštenja.“ (čl. 136. ZOO-78)

2.2. Clausula prema pravilima novog ZOO-a

2.2.1. Ograničenje primjene clausule

Clausula rebus sic stantibus u Zakonu o obveznim odnosima, uređena je pod naslovom „Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti“, u poglavlju „Učinci dvostranoobveznih ugovora“, što upućuje na to da se isključivo stranke dvostranoobveznih ugovora mogu pozivati na takve promjene i zahtijevati izmjenu, odnosno raskid ugovora. Time je ZOO-om ograničeno polje primjene pravila *clausule rebus sic stantibus* na dvostranoobvezne ugovore. Također, kako je spomenuto u prethodnom poglavlju, zakonodavac daje i strankama mogućnost ograničenja djelovanja *clausule* time što propisuje u čl. 372. ZOO-a da se strane mogu ugovorom unaprijed odreći pozivanja na određene promijenjene okolnosti, osim ako je to u opreci s načelom savjesnosti i poštenja. Dakle, nemaju mogućnost ugovorom u potpunosti isključiti primjenu *clausule*, već se mogu odreći pozivanja na isključivo neke točno specificirane okolnosti, što znači da će u slučaju nastupa drugih okolnosti, koje nisu izrijekom ugovorom isključene, i dalje biti mjesta primjeni *clausule*. Međutim, čak i kad nastupe okolnosti koje su izrijekom ugovorom isključene, *clausula* će se primijeniti te će odredba kojom je isključeno pozivanje na određene okolnosti biti ništetna, ako je ista bila protivna načelu savjesnosti i poštenja.

2.2.2. Pretpostavke za izmjenu ili raskid ugovora

Prilikom donošenja odluke o zaključenju ugovora i specificiranju međusobnih obveza, stranke uzimaju u obzir okolnosti koje postoje u datom trenutku. Nakon zaključenja ugovora, a prije dospelosti ugovornih obveza okolnosti, koje su postojale u trenutku zaključenja ugovora i na osnovi kojih su stranke djelovale, mogu se promijeniti i poremetiti ravnotežu među strankama. U tom slučaju, dolazi u obzir primjena čl. 369. ZOO-a, na osnovi kojeg stranka koju je promjena okolnosti dovela u nepovoljan položaj može zahtijevati izmjenu, odnosno raskid ugovora. Međutim, stranke, prilikom sklapanja ugovora, preuzimaju određeni rizik i moraju, u određenoj mjeri, uzeti u obzir da se okolnosti mogu promijeniti, osobito ako se ugovor ispunjava kroz dulje vremensko razdoblje.¹⁴ Stoga, neće u svakoj pojedinoj situaciji biti mjesta primjeni instituta izmjene ili raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti. Članak 369. ZOO-a uređuje pretpostavke koje moraju biti ispunjene da bi jedna ugovorna stranka mogla zahtijevati da se isti izmijeni, odnosno raskine. Tako st. 1. čl. 369. određuje: „Ako bi zbog izvanrednih okolnosti nastalih nakon sklapanja ugovora, a koje se nisu mogle predvidjeti u

¹⁴ Klarić, Petar; Vedriš, Martin. Op. cit., str. 483.

vrijeme sklapanja ugovora, ispunjenje obveze za jednu ugovornu stranu postalo pretjerano otežano ili bi joj nanijelo pretjerano veliki gubitak, ona može zahtijevati da se ugovor izmijeni ili čak i raskine.“. Iz navedenog proizlazi da moraju biti ispunjene četiri pretpostavke: okolnosti moraju biti izvanredne, moraju nastupiti nakon zaključenja ugovora, ne smije se raditi o okolnostima koje su bile predvidive u vrijeme zaključenja ugovora te jednoj ugovornoj strani zbog takvih okolnosti ispunjenje obveze mora postati pretjerano otežano ili bi joj nanijelo pretjerane gubitke. Dakle, s obzirom da okolnosti moraju biti izvanredne i nepredvidive, stranke se ne mogu pozivati na redovite okolnosti koje se prema uobičajenom tijeku stvari mogu očekivati. Također, st. 2. čl. 369. ZOO-a, određuje: „Izmjenu ili raskid ugovora ne može zahtijevati strana koja se poziva na promijenjene okolnosti ako je bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti ili ih je mogla izbjeći ili savladati.“. Ovom formulacijom, ZOO dodaje i subjektivni element nepredvidivosti i izvanrednosti okolnosti, to jest, osim što okolnost koja nastupi mora biti objektivno izvanredna i nepredvidiva, mora biti nepredvidiva i stranci kad primjenjuje stupanj dužne pažnje koji se od nje očekuje u pravnom prometu.¹⁵ Tako, kad govorimo o trgovačkim ugovorima, očekuje se viši stupanj dužne pažnje, odnosno pažnja dobrog gospodarstvenika, a u određenim situacijama i pažnja dobrog stručnjaka, kao drugi stupanj dužne pažnje. Također, formulacija iz st. 2. čl. 369. ZOO-a dodaje i uvjet neizbježnosti i nesavladivosti. Dakle, važno je da stranka koja je pogođena takvim okolnostima, iste nije mogla izbjeći ni savladati primjenom dužne pažnje koja se od nje očekuje. Zakon time ne dopušta pozivanje na promijenjene okolnosti stranci koja je utjecaj tih okolnosti na ispunjenje svoje obveze mogla izbjeći da je primijenila dužnu pažnju. Treba napomenuti i da elementi spomenute formulacije iz st. 2. čl. 369. ZOO-a približavaju pojam promijenjenih okolnosti i pojam više sile, jer se uz elemente izvanrednosti i nepredvidivosti iz st. 1. istog članka, dodaju elementi neizbježnosti i nesavladivosti. No, važna distinkcija je što je posljedica nastupa događaja sa značajem više sile, prestanak ugovornog odnosa zbog nemogućnosti ispunjenja obveze, a posljedica promjene okolnosti jest mogućnost da se zahtjeva izmjena ili raskid ugovora. Također, da bi se određenom događaju pridao značaj više sile, potrebno je i da je taj događaj vanjski, što nije uvjet kod promjene okolnosti. Kod promjene okolnosti, naglašava se izmjena okolnosti u odnosu na one koje su postojale u trenutku zaključenja ugovora, koje tako izmijenjene ne odgovaraju onome što je stranka razumno očekivala. Dakle, naglasak nije na događaju koji je uzrokovao takvo stanje te za primjenu

¹⁵ Petrić, Silvija. Op. cit., str. 35.

pravila iz čl. 369. nije presudan niti izvor, niti vrsta tog događaja.¹⁶ Pravilom iz st. 2 čl. 369. ZOO-a zahtijeva se samo da je strana koja se poziva na promjene okolnosti uzela u obzir mogućnost nastupa istih i da je postupala s traženim stupnjem dužne pažnje te da ni uz to nije mogla spriječiti posljedice tih okolnosti, odnosno da za iste nije kriva. Pored svega navedenog, vrlo je važno i razdoblje u kojem dolazi do promjena okolnosti. Kako je navedeno u st. 1. čl. 369. okolnosti se moraju promijeniti nakon zaključenja ugovora.¹⁷ Ako su okolnosti postojale u vrijeme sklapanja ugovora, pa čak i ako strankama nisu bile poznate, neće se moći pozivati na njih u svrhu primjene pravila iz čl. 369. ZOO-a. Nadalje, osim što promjene okolnosti moraju nastupiti nakon zaključenja ugovora, moraju nastupiti i prije dospelosti obveze stranke koja se na njih poziva. „Strana koja zahtijeva izmjenu ili raskid ugovora ne može se pozivati na promijenjene okolnosti koje su nastupile nakon isteka roka određenog za ispunjenje njezine obveze.“(st. 3. čl. 369. ZOO-a). Nakon što istekne rok određen za ispunjenje obveze, dužnik pada u zakašnjenje (*lat. mora debitoris*)¹⁸ te se može zaključiti da je *ratio legis* navedene odredbe u shvaćanju da do promjena okolnosti ne bi došlo da je dužnik ispunio svoju obvezu u roku. Posljednja pretpostavka, koja mora biti ispunjena kako bi jedna strana mogla zahtijevati izmjenu ili raskid ugovora je da joj je, kao posljedica promjene okolnosti, ispunjene obveze postalo pretjerano otežano ili bi joj nanijelo pretjerano veliki gubitak. Drugim riječima, pogođena ugovorna strana i dalje može ispuniti svoje ugovorne obveze, no u pravilu je riječ o situacijama u kojima je promjena okolnosti dovela do takvog poremećaja ravnoteže među strankama, to jest narušavanja načela ekvivalentnosti međusobnih činidaba, da bi bilo nepravično da pogođena stranka nema mogućnost zahtijevati izmjenu ili raskid ugovora.

2.2.3. Pravne posljedice

Pod uvjetom da su sve opisane pretpostavke ispunjene, pogođena strana može, prema st. 1. čl. 369. ZOO-a zahtijevati „da se ugovor izmijeni ili čak raskine“. Iz toga slijedi da stranka ima mogućnost postavljanja dvaju zahtjeva: zahtjev da se ugovor izmijeni ili zahtjev da se ugovor raskine. No, ako pogođena strana odluči postaviti zahtjev za raskid ugovora, druga strana ima mogućnost ponuditi izmjenu odredbi ugovora i time potencijalno spriječiti da se uvaži zahtjev za raskidom ugovora: „Kad jedna strana zahtijeva raskid ugovora, ugovor se neće raskinuti ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajuće odredbe ugovora pravično izmijene.“(st. 4. čl. 369. ZOO-a). Naime, ako se druga strana suprotstavi zahtjevu za raskid ugovora ponudom

¹⁶ Petrić, Silvija. Op. cit., str 28.

¹⁷ „Ako bi zbog izvanrednih okolnosti nastalih nakon sklapanja ugovora...“ (st. 1. čl. 369. ZOO-a)

¹⁸ Klarić, Petar; Vedriš, Martin. Op. cit., str. 474.

da se odredbe ugovora pravično izmijene, na način da se ponovno uspostavi ravnoteža među strankama i da se otklone negativne posljedice za pogođenu stranu, neće biti mjesta raskidu ugovora. Tek ako druga strana propusti iskoristiti tu mogućnost, doći će u obzir raskid ugovora. Prikazana pravila polaze od načela *in favorem negotii*, odnosno teži se održanju ugovora na snazi i time ostvarivanju načela *pacta sunt servanda* u najvećoj mogućoj mjeri.¹⁹ Ako ipak dođe do raskida ugovora, zakon daje drugoj strani pravo da zahtijeva naknadu štete koju zbog raskida trpi, s obzirom da interesi te strane mogu biti pogođeni odlukom o raskidu: „Ako izrekne raskid ugovora, sud će na zahtjev druge strane obvezati stranu koja ga je zahtijevala da ovoj naknadi pravičan dio štete koju trpi zbog toga.“(st. 5. čl. 369. ZOO-a). Uz navedeno, druga strana, prema čl. 370 ZOO-a, ima i pravo biti pravovremeno obaviještena o namjeri druge strane da zahtijeva izmjenu ili raskid ugovora: „Strana koja je ovlaštena zbog promijenjenih okolnosti zahtijevati izmjenu ili raskid ugovora dužna je o svojoj namjeri obavijestiti drugu stranu čim sazna da su takve okolnosti nastupile, a ako to ne učini, odgovara za štetu koju je druga strana pretrpjela zbog toga što joj zahtjev nije bio na vrijeme priopćen. Propuštanjem pravodobnog obavještavanja, prva strana postupa protivno načelu savjesnosti i poštenja te protivno generalnoj dužnosti obavještavanja druge strane o činjenicama od utjecaja za njihov ugovorni odnos (čl. 348. ZOO-a).^{20 21} Kako je već ranije napomenuto, s obzirom da stranke pri sklapanju ugovora moraju imati na umu određeni poslovni rizik, pravo na izmjenu ili raskid ugovora u praksi se priznaje vrlo restriktivno.²² Slijedom navedenog, kad pogođena strana sudu postavi zahtjev za izmjenu ili raskid ugovora, sud ima zadatak prosuditi sve okolnosti konkretnog slučaja, a posebice mora uzeti u obzir okolnosti određene u čl. 371. ZOO-a. Prilikom donošenja odluke sud prvenstveno ima obvezu uzeti u obzir načelo savjesnosti i poštenja, a zatim imati na umu: svrhu ugovora, podjelu rizika prema ugovoru ili zakonu, trajanje i djelovanje izvanrednih okolnosti te interese stranaka. Dakle, sud mora uzeti u obzir svrhu koju ugovor ima za obje stranke te interese stranaka, što znači da treba voditi računa ne samo o posljedicama koje su promijenjene okolnosti izazvale za pogođenu stranku nego i o posljedicama koje bi izmjena ili raskid ugovora izazvala drugoj stranci. Također, važan element je i podjela rizika, s obzirom na to da su stranke dužne imati na umu i trpjeti određene rizike. Tako da je naglasak na tome da se utvrdi je li promjena okolnosti dovela do stanja u kojem je

¹⁹ Klasiček, Dubravka; Ivatin, Marija. Op. cit., str. 33.

²⁰ „Ugovorna strana koja je dužna obavijestiti drugu stranu o činjenicama što su od utjecaja na njihov međusobni odnos odgovara za štetu koju pretrpi druga strana zbog toga što nije bila na vrijeme obaviještena.“ (čl. 348. ZOO-a)

²¹ Petrić, Silvija. Op. cit., str. 43.

²² Klarić, Petar; Vedriš, Martin. Op. cit., str. 483.

prijeđena razina rizika koju je pogođena strana dužna trpjeti. Naposljetku, uzima se u obzir i trajanje izvanrednih okolnosti jer ne bi bilo pravično dopustiti raskid ugovora ako se radi o okolnostima koje su privremene i za koje se može izvjesno očekivati da će u skorije vrijeme prestati.²³

2.3. Clausula u praksi hrvatskih sudova

U prethodnim poglavljima ukazano je na činjenicu da *clausula rebus sic stantibus*, tj. institut izmjene ili raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti predstavlja iznimku od načela *pacta sunt servanda*, kao jednog od temeljnih načela ugovornog prava. Iz tog razloga pravila o primjeni *clausule* bi se trebala vrlo restriktivno tumačiti, a u konačnici i primjenjivati. Zato su i same prethodno iznesene pretpostavke iz ZOO-a restriktivne i teško ispunjive, a kroz izučavanje prakse hrvatskih sudova može se zaključiti da su zahtjevi za raskidom, odnosno izmjenom ugovora zbog promijenjenih okolnosti u vrlo rijetkim slučajevima usvojeni. Tako je primjerice, u postupku pred Visokim trgovačkim sudom odbijena žalba tuženika, koji se pozivao na promijenjene okolnosti, zbog neispunjenosti pretpostavke iz st. 3. čl. 369. ZOO-a koja se odnosi na zakašnjenje. Predmetni sud je u obrazloženju iznio: „Prema ocjeni prvostupanjskog suda, ako se radilo o okolnostima iz čl. 369. st. 1. Zakona o obveznim odnosima, koje se u vrijeme sklapanja ugovora nisu mogle predvidjeti, te ispunjenje obveze za tuženika postalo pretjerano otežano, ili bi mu moglo nanijeti veliki gubitak, onda je tuženik mogao tražiti izmjenu ili raskid ugovora. Tuženik to svoje pravo nije iskoristio. Na promijenjene okolnosti poziva se tek kada je već bio u zakašnjenju, na što nije imao pravo.“ (Visoki trgovački sud, Pž-6819/09-3, 21. siječnja 2014.). Također, praksa pokazuje da vrlo često nije ispunjena pretpostavka iz st. 2. čl. 369. ZOO-a, koja se odnosi na zahtjev za primjenom odgovarajućeg stupnja dužne pažnje te na uvjete neizbježnosti i nesavladivosti. Primjera radi: „Pravilno je odbijen i zahtjev na raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, jer da je cijena stanova u vrijeme zaključenja bila daleko veća od ugovorene. Naime, te okolnosti tužitelji su bili dužni uzeti u obzir u smislu čl. 133. st. 2. ZOO, kojim je propisano da se raskid ugovora ne može zahtijevati ako je strana koja se poziva na promijenjene okolnosti bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti ili ih je mogla izbjeći ili savladati. Cijena stanova tužiteljima je u vrijeme sklapanja ugovora bila poznata, pa su je mogli uzeti u obzir.“ (VSRH, Rev 1230/07-2, 28. listopada 2008.). Nadalje, iz obrazloženja slijedeće

²³ Petrić, Silvija. Op. cit., str. 46.

presude Visokog trgovačkog suda vidljivo je da je potrebno da pogođena strana podnese tužbu upravljenu na izmjenu ili raskid ugovora, odnosno da ne može jednostrano izmijeniti, tj. raskinuti ugovor zbog promijenjenih okolnosti: „Iz sadržaja citiranih odredbi Zakona o obveznim odnosima proizlazi da u određenim okolnostima jedna ugovorna strana može zahtijevati da se ugovor izmijeni ili čak raskine, što znači da ona to može zahtijevati od druge ugovorne strane, u kojem slučaju druga ugovorna strana može pristati na izmjenu ugovora ili na raskid ugovora (tzv. sporazumni raskid). Međutim, ako druga ugovorna strana ne pristane na takav raskid ugovora, a u konkretnom slučaju je nesporno da tužitelj nije pristao na sporazumni raskid, tada ona ugovorna strana koja želi raskinuti ugovor mora podnijeti konstitutivnu tužbu radi raskida ugovora nadležnom sudu i dokazati da su nastupile okolnosti iz odredbe čl. 369. st. 1. ZOO-a. Zbog promijenjenih okolnosti, ugovor ne može raskinuti tuženik jednostranom izjavom već isključivo na temelju konstitutivne sudske odluke (presude) donesene u povodu konstitutivne tužbe radi raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti.“ (Visoki trgovački sud, Pž-6573/12-4, 12. svibnja 2015.). U posljednjem primjeru, za razliku od prethodno iznesenih, citiran je dio obrazloženja presude u kojoj je utvrđeno da su ispunjene sve pretpostavke te je usvojen protutužbeni zahtjev za raskid predugovora o prodaji nekretnina jer su se u predmetnom slučaju okolnosti promijenile na način da je cijena zemljišta porasla za tri puta u odnosu na ugovorenu, a nije se radilo o inflacijskim uvjetima: „Kako je u postupku utvrđeno da su se u razdoblju od sklapanja ugovora do dospjeća obveze pogođene strane, promijenile okolnosti koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora (došlo je do promjene odnosa vrijednosti dugovane činidbe i protučinidbe) i to na nepredvidiv, neizbježan i nesavladiv način u odnosu na tuženike-protutužitelje kao pogođenu stranu, te da su promijenjene okolnosti izazvale tešku povredu ekvivalencije, odnosno uslijed ovih novih izvanrednih okolnosti ispunjenje obveze bi tuženicima-protutužiteljima nanijelo pretjerano veliki gubitak, pravilna je ocjena suda prvog stupnja kako je protutužbeni zahtjev tuženika-protutužitelja usmjeren na raskid predmetnog ugovora osnovan, jer su ostvarene pretpostavke utvrđene odredbom članka 133. ZOO-a.“ (Županijski sud u Splitu, Gž-1855/2015, 10. ožujka 2016.).²⁴

²⁴ Klasiček, Dubravka; Ivatin, Marija. Op. cit., str. 37.

3. „FRUSTRATION OF CONTRACTS“ U ENGLESKOM PRAVU

Englesko pravo sve do 1863. godine nije poznavalo institut kojim bi se stranke mogle osloboditi ugovornih obveza u slučaju promjena okolnosti nakon sklapanja ugovora. Do tada je bio prisutan strog pristup utemeljen u predmetu *Paradine v. Jayne* iz 1647. godine, u kojem je utvrđeno da su obveze preuzete ugovorom apsolutne, da izvanredni događaji ne mogu predstavljati opravdanje za neizvršenje obveza te da je odgovornost za izvršenje ugovornih obveza apsolutna. Sudovi su taj pristup primjenjivali do 1863. godine kad je u presudi u predmetu *Taylor v. Caldwell* formirana doktrina „*frustration of contracts*“.²⁵ Ta presuda označila je početak odstupanja od strogo poštivanja apsolutnosti ugovora. U presudi u predmetu *Davis Contractors Ltd v. Fareham Urban District Council* (1956.) Lord Radcliffe iznio je definiciju prema kojoj se *frustration* javlja kad se bez krivnje stranaka obveza preuzeta ugovorom ne može ispuniti jer su se okolnosti toliko promijenile da bi ispunjenje te obveze bilo znatno drugačije od onoga što je prvotno ugovoreno (*lat. Non haec in foedera veni, engl. It was not this which I promised to do*).²⁶ S obzirom da se englesko pravo temelji na sudskim odlukama tj. presedanima, nije neobično da institut *frustration of contracts* nijednim propisom nije u potpunosti, iscrpno reguliran. *Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943* je propis koji djelomično uređuje ovaj institut, odnosno uređuje isključivo posljedice primjene instituta *frustration of contracts*.

3.1. Pretpostavke

Institut *frustration of contracts* primjenjuje se vrlo restriktivno. Činjenica da je ispunjenje obveze za jednu ugovornu stranu postalo neočekivano teško, odnosno povezano s prevelikim troškovima nije dovoljna. Primjena navedenog instituta rezervirana je za tri kategorije situacija, a to su: nezakonitost (*engl. supervening illegality*), fizička nemogućnost (*engl. supervening physical impossibility*) te narušenje svrhe ugovora (*engl. frustration of the venture/purpose*). Nezakonitost se odnosi na slučajeve u kojima je zbog promjene u zakonima ili propisima, nastale nakon sklapanje ugovora, ispunjenje obveze postalo nezakonito. Fizička nemogućnost odnosi se na situacije u kojima je stvar koja je predmet ugovora uništena ili je nestala bez krivnje ijedne od stranaka te također, u ugovorima u kojima je osobno izvršenje obveze bitan sastojak primijenit će se pravila za *frustration* ako osoba koja je trebala osobno izvršiti obvezu nije u mogućnosti to učiniti zbog bolesti, smrti i slično. Do narušenja svrhe ugovora dolazi u

²⁵ Andrews, Neil. *Contract law*. Cambridge University Press, 2015., str. 419.

²⁶ *Ibid*, str. 418.

slučajevima znatnog zakašnjenja ili gdje su se okolnosti toliko promijenile da ugovor gubi svrhu koju je imao u trenutku zaključenja.²⁷ Pretpostavke i faktori koji su važni za primjenu frustration-a proizlaze iz različitih sudskih odluka. Tako je za početak važno utvrditi u kojem razdoblju je nastupio relevantni događaj koji otežava odnosno onemogućava izvršenje ugovornih obveza kako bi se utvrdilo primjenjuje li se *frustration* ili *doctrine of mistake*. U predmetu *Griffith v. Brymer* (1903.) stranka je rezervirala sobu s pogledom povodom krunidbe Edwarda VII nakon što je krunidba već odgođena. Nijedna stranka nije znala da je već najavljena odgoda te je sud utvrdio da je ugovor ništav zbog pogreške (*doctrine of mistake*). S druge strane, u predmetu *Amalgamated Investment & Property Co. Ltd. v. John Walker & Sons Ltd.* (1977.) u kojem je ugovor o kupoprodaji zemljišta radi izgradnje istog u komercijalne svrhe (*engl. commercial development*) zaključen neposredno prije proglašenja predmetne lokacije kao zgrade od posebnog arhitektonskog ili povijesnog značaja, sud je utvrdio da se, s obzirom na razdoblje u kojem je relevantni događaj nastupio, primjenjuje *frustration*, a ne *doctrine of mistake*.²⁸ Nadalje, potrebno je utvrditi i raspodjelu rizika među strankama. Ako je relevantni rizik (koji se odnosi na izvanredne događaje i promjenu okolnosti) dužna snositi jedna ugovorna strana; bilo na temelju izričite ugovorne odredbe, na temelju postojećih pravila ili na temelju implicitne odredbe čije je postojanje utvrđeno sudskom ocjenom relevantnih okolnosti, neće biti mjesta primjeni *frustration*-a. Tako je u prethodno spomenutom predmetu *Amalgamated Investment & Property Co. Ltd. v. John Walker & Sons Ltd.* (1977.) zaključeno da se *frustration* ne može primijeniti zbog toga što stranka koja je kupila zemljište, nakon zaključenja ugovora snosi rizik glede mogućnosti da to zemljište bude proglašeno zgradom od posebnog arhitektonskog ili povijesnog značaja.²⁹ Raspodjela rizika ključni je faktor, a to možemo zaključiti iz toga što u engleskom pravu, za razliku od hrvatskog prava, nepredvidivost događaja nije bitan preduvjet za primjenu instituta *frustration*. Tako u slučaju prethodno spomenute situacije nezakonitosti, čak i ako su stranke predvidjele mogućnost nastupa iste, *frustration* će se primijeniti. Primjerice, na ugovor koji je stranka zaključila s neprijateljem neposredno prije izbijanja rata primijenit će se pravila *frustration*-a jer se trgovina s neprijateljem smatra nezakonitom.³⁰ Zatim, događaj koji su stranke mogle predvidjeti neće nužno isključiti primjenu *frustration*-a, pod uvjetom da nijedna stranka nije preuzela relevantni rizik. Isto vrijedi i za događaj koji su stranke predvidjele pod uvjetom da nijedna ne snosi

²⁷ Ibid, str. 417.

²⁸ Ibid, str. 420.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., str. 421

relevantni rizik, što je vrlo rijetko. Nakraju, u slučajevima kad su stranke bezuspješno pregovarale prilikom sklapanja ugovora o mogućem događaju, sud će utvrditi koja stranka snosi rizik, a ako nijedna ne snosi isti, postoji mogućnosti primjene *frustration*-a. Primjer presude iz kojeg proizlazi takvo shvaćanje je „*The Sea Angel*“ (2007.) u kojem je sud iznio: „Čak i događaji koji nisu samo predviđeni nego su predmet izričite ugovorne odredbe mogu dovesti do *frustration*-a: kao što je u slučaju kad događaji poput štrajka ili ograničenja cijena traju toliko dugo da nadilaze rizik preuzet ugovorom te čine izvršenje ugovora znatno drugačijim od ugovorenog. Međutim, što je manje takav događaj predvidiv prema vrsti i učinku, to je veća vjerojatnost da će, uzimajući u obzir i druge čimbenike, dovesti do *frustration*-a.“³¹

3.2. Opseg primjene

Već je spomenuto da se pravila *frustration*-a primjenjuju u slučaju kad je ispunjenje obveze naknadno postalo nezakonito. Primjerice, u predmetu *Fibrosa* (1943.) ugovorena je kupoprodaja strojeva koje je britansko trgovačko društvo trebalo isporučiti u Poljsku. Zbog činjenice da su njemačke snage naknadno okupirale Poljsku, sud je utvrdio da se na ugovor primjenjuje institut *frustration*, jer bi ispunjenje ugovora podrazumijevalo trgovinu s neprijateljem. U predmetu *Gamerco SA v. ICM/Fair Warning (Agency) Ltd* (1995.) sud je također utvrdio primjenu pravila za *frustration* na ugovor o promociji rock koncerta u Madridu zbog toga što su španjolske vlasti aktom zabranile korištenje odabranog mjesta održavanja koncerta uslijed urušavanja zidova. Slično tome, u predmetu *Metropolitan Water Board v. Dick, Kerr & Co.* (1918.) prema ugovoru sklopljenom 1914. godine izvoditelj građevinskih radova imao je obvezu iste izvršiti u roku od 6 godina, međutim 1916. godine vlasti su izdale odluku na temelju koje su se radovi morali obustaviti te je sud utvrdio da bi ispunjenje obveze prema ugovoru bilo nezakonito.³² Druga kategorija na koju se primjenjuje doktrina *frustration of contracts* je fizička nemogućnost ispunjenja. Prethodno je spomenuto da se pod time smatra bolest smrti i sl. kod ugovora kod kojih je osobno izvršenje obveze bitan sastojak ili propast odnosno nestanak stvari koja je predmet ugovora bez krivnje stranaka. U predmetu *Taylor v. Caldwell* (1863.), koji je ranije naveden kao slučaj u kojem je sud formirao doktrinu o kojoj je riječ, dvorana koja je bila predmet ugovora izgorjela je u požaru bez krivnje stranaka te

³¹ *Edwinton Commercial Corporation v. Tsavlis Russ Ltd („The Sea Angel“)* (2007) EWCA Civ 547; (2007) 2 Lloyd's Rep 517, at (127)

³² Andrews, Neil. Op. cit., str. 422.

relevantni rizik nije snosila ni jedna stranka. Požar u kojem je dvorana izgorjela doveo je do nemogućnosti ispunjenja ugovorne obveze (davanje u najam dvorane) te posljedično primjene pravila za *frustration*. U hrvatskom pravu slučajevi poput ovog bili bi podvrgnuti pravilima o višoj sili, odnosno pravilima o nemogućnosti ispunjenja za koju ne odgovara nijedna strana (čl. 373. ZOO-a) jer je za primjenu pravila o *clausuli rebus sic stantibus* potrebno da je obvezu još uvijek moguće ispuniti. No, u engleskom pravu *frustration* se primjenjuje na sve slučajeve koji bi se prema hrvatskom pravu smatrali višom silom pod uvjetom da su stranke propustile u ugovor unijeti odredbu (*engl. force majeure clause*) u kojoj bi se odredilo kad će stranka biti oslobođena ispunjenja obveze ili oslobođena odgovornosti za neispunjenje, zbog događaja sa značajem više sile.³³ Zbog restriktivnog tumačenja ove doktrine, nije dovoljno da je zbog promijenjenih okolnosti teže ispuniti obvezu, već promjene moraju biti značajne pa čak i drastične. Tome u prilog govore brojne presude u kojima je utvrđeno da se pravila *frustration*-a neće primijeniti. Na primjer, sud je utvrdio u predmetu „*The Eugenia*“ (1964.): „Činjenica da je ispunjenje obveze za jednu stranu postalo teže ili skuplje nego što je očekivala, nije dovoljna za primjenu *frustration*-a. Ono mora biti više nego samo teže ili skuplje. Mora biti nepravično držati stranke vezanima ugovorom.“³⁴ Slično je zaključeno i u predmetu *British Movietonews Ltd. v. London District Cinemas* (1952.): „Ugovorne stranke često su, tijekom trajanja ugovornog odnosa, suočene s razvojem događaja koji uopće nisu predvidjele – abnormalan porast ili pad cijena, iznenadna deprecijacija valute, neočekivana zapreka pri izvršenju obveze i slično. Ali to samo po sebi ne može utjecati na ono što su strane ugovorile.“³⁵ Posljednja kategorija, narušenje svrhe ugovora, izrazito rijetko se uspješno dokazuje u praksi. Odnosi se na znatno zakašnjenje ili znatne promjene zbog koji ugovor gubi svoju primarnu svrhu. Hoće li zakašnjenje biti dovoljno značajno da bi dovelo do primjene *frustration*-a ovisit će o okolnostima svakog pojedinog slučaja. U već opisanom predmetu *Metropolitan Water Board v. Dick, Kerr & Co.* (1918.) u kojem je zbog ratne naredbe došlo do obustave građevinskih radova koji su se trebali izvršiti u roku od 6 godina, sud je utvrdio da je došlo do znatnog zakašnjenja te da iako je ugovor predviđao produljenje roka ima mjesta primjeni pravila za *frustration* s obzirom na ostale „drastične“ okolnosti događaja u pitanju. Zakašnjenje je također dovelo do primjene *frustration*-a u predmetu *Jackson v. Union Marine Insurance Co. Ltd* (1874.) u kojem je ugovoren prijevoz tereta brodom od Newporta do San Francisca, brod se prije nego što je došao u luku Newport nasukao te su popravci trajali devet mjeseci.

³³ Ibid., str. 425.

³⁴ „*The Eugenia*“ (1964) 2 QB 226, 239, CA.

³⁵ *British Movietonews Ltd. v. London District Cinemas* (1952) AC 166, 185, HL.

Sud je utvrdio da je došlo do narušenja svrhe ugovora zbog takvog zakašnjenja. S druge strane, predmet „*The Eugenia*“ (1964.), u kojem je putovanje brodom koje je trebalo trajati 108 dana ipak trajalo 138 zbog toga što nije bilo moguće proći kroz Sueski kanal, samo je jedan od primjera u kojima zakašnjenje nije bilo dovoljno da bi se primijenila pravila *frustration*-a. Drugi aspekt ove kategorije situacija je gubitak primarne svrhe ugovora. Primjer tog aspekta, u kojem je svrha ugovora zbog promjene okolnosti narušena, je poznati predmet *Krell v. Henry* (1903.) u kojem je priznat *frustration of contract* zbog odgode krunidbe kralja Edwarda VII. Predmet ugovora bio je najam sobe s pogledom na svečanu povorku povodom krunidbe, iz čega se vrlo jasno zaključuje da je svrha najma bila jednokratni događaj tj. krunidba kralja te se nije moglo razumno očekivati da će najmoprimac koristiti tu prostoriju ako se krunidba ne održava.³⁶ Za razliku od toga, u predmetu *Herne Bay Steam Boat* (1903.) *frustration* nije priznat iako se u jednu ruku narušila svrha ugovora. Predmet ugovora bio je zakup plovila koja su trebala biti ponuđena javnosti da uz plaćanje određenje cijene imaju priliku gledati smotru ratnih brodova kraljevske mornarice na kojoj je trebao sudjelovati kralj nakon krunidbe. Sud je donio odluku da ugovor nije izgubio svrhu zbog odgode krunidbe i nenazočnosti kralja jer se smotra usprkos tome održavala i prisutnost kralja nije bila jedina tj. pretežna svrha ugovora o zakupu.³⁷

3.3. Pravne posljedice primjene

Primjena doktrine *frustration of contracts* dovodi do raskida ugovora *ex lege* tj. po sili zakona. Ugovor se raskida te se stranke oslobađaju neispunjenih obveza čim nastupe okolnosti koje dovode do primjene *frustration*-a.³⁸ Radi usporedbe, Zakon o obveznim odnosima propisuje da kad nastupe okolnosti koje dovode do primjene *clausule rebus sic stantibus* stranke moraju postaviti konstitutivni zahtjev sudu kojim traže da sud raskine ili izmjeni ugovor. Dakle, u hrvatskom pravu promjena okolnosti može dovesti do sudskog raskida ugovora, a u engleskom pravu do raskida ugovora po sili zakona. *Law Reform (Frustrated Contracts) Act* iz 1943. godine regulira položaj ugovornih strana nakon raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti. Odjeljak 1 (2) navedenog propisa određuje da kad je predmet ugovora novčana obveza, sve iznose koje je jedna stranka primila prije raskida ugovora mora vratiti, a ako iznosi nisu isplaćeni onda prestaju biti plativi. Ako je stranka kojoj su iznosi bili plaćeni ili plativi

³⁶ Andrews, Neil. Op. cit., str. 427.

³⁷ Ibid

³⁸ Ibid, str. 433.

pretrpjela troškove prije raskida ugovora, a u svrhu ispunjenja, sud može odrediti da dio iznosa koji je primila može zadržati odnosno narediti drugoj stranci naknadu tih troškova, a u svakom slučaju iznos ne smije prelaziti troškove koje je stranka pretrpjela.³⁹ Odjeljak 1 (3) regulira položaj stranaka kad je predmet ugovora nenovčana obveza te određuje: ako je ijedna stranka primila bilo kakvu korist prilikom ili u svrhu ispunjenja ugovora, iznos koji odgovara vrijednosti te koristi morat će naknaditi drugoj stranci. Pri donošenju odluke sud mora uzeti u obzir okolnosti slučaja, a posebice iznos svih naknadivih troškova koje su stranke pretrpjele prije raskida ugovora, a u svrhu ispunjenja te učinak koji su promijenjene okolnosti koje su dovele do raskida ugovora imale na tu stečenu korist.⁴⁰ *Law Reform (Frustrated Contracts) Act* izrazito usko uređuje položaj stranaka nakon raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti te su prethodno opisane odredbe jedine koje uređuju to pitanje.

4. „HARDSHIP“ U KONVENCIJI UJEDINJENIH NARODA O MEĐUNARODNOJ PRODAJI ROBE

Ustav Republike Hrvatske određuje da međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. (čl. 134. Ustava Republike Hrvatske). Brojni međunarodni ugovori uređuju područje trgovačkog ugovornog prava, a najvažniji među njima je Konvencija Ujedinjenih naroda o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine („Bečka konvencija“) (*engl. United Nations Convention on Contracts for the*

³⁹ All sums paid or payable to any party in pursuance of the contract before the time when the parties were so discharged (in this Act referred to as “the time of discharge”) shall, in the case of sums so paid, be recoverable from him as money received by him for the use of the party by whom the sums were paid, and, in the case of sums so payable, cease to be so payable. Provided that, if the party to whom the sums were so paid or payable incurred expenses before the time of discharge in, or for the purpose of, the performance of the contract, the court may, if it considers it just to do so having regard to all the circumstances of the case, allow him to retain or, as the case may be, recover the whole or any part of the sums so paid or payable, not being an amount in excess of the expenses so incurred. (Section 1(2) *Law Reform (Frustrated Contracts) Act* 1943)

⁴⁰ Where any party to the contract has, by reason of anything done by any other party thereto in, or for the purpose of, the performance of the contract, obtained a valuable benefit (other than a payment of money to which the last foregoing subsection applies) before the time of discharge, there shall be recoverable from him by the said other party such sum (if any), not exceeding the value of the said benefit to the party obtaining it, as the court considers just, having regard to all the circumstances of the case and, in particular,— (a) the amount of any expenses incurred before the time of discharge by the benefited party in, or for the purpose of, the performance of the contract, including any sums paid or payable by him to any other party in pursuance of the contract and retained or recoverable by that party under the last foregoing subsection, and (b) the effect, in relation to the said benefit, of the circumstances giving rise to the frustration of the contract. (Section 1(3) *Law Reform (Frustrated Contracts) Act* 1943)

International Sale of Goods (CISG)). Bečka konvencija ne sadržava eksplicitnu odredbu o *clausuli rebus sic stantibus*, no odredba članka 79. Konvencije potencijalno je primjenjiva na to pitanje. Prema st. 1. navedenog članka: „Ako jedna strana ne izvrši neku od svojih obveza, ona neće biti odgovorna za neizvršenje ako dokaže da je do neizvršenja došlo zbog smetnje koja je bila izvan njezine kontrole i da od nje nije bilo razumno očekivati da u vrijeme sklapanja ugovora smetnju uzme u obzir, da izbjegne ili savlada takvu smetnju i njezine posljedice.“. Naime, ovaj članak ne navodi izričito da se radi o višoj sili ili o promijenjenim okolnostima, već isključivo regulira oslobođenje stranke od odgovornosti za neizvršenje ugovorne obveze. Iz istog proizlazi da stranka može biti oslobođena od odgovornosti, odnosno naknade štete u slučaju da nije izvršila svoju obvezu zbog smetnje, koja je prema prethodno navedenom: izvanredna, nepredvidiva, neizbježna i nesavladiva. U ranijim poglavljima obrađeno je pitanje uređenja *clausule* u Zakonu o obveznim odnosima te je istaknuto da kad jedna ugovorna strana zahtjeva raskid ili izmjenu ugovora zbog promijenjenih okolnosti, te okolnosti moraju biti izvanredne, nepredvidive, neizbježne i nesavladive. Evidentno je da članak 79. Bečke konvencije sadržava isti opis okolnosti o kojima je riječ. Upravo iz razloga što Bečka konvencija sadržava ovakvu odredbu, koja daje povoda zaključku da bi se mogla primijeniti na slučajeve promijenjenih okolnosti, predmet brojnih rasprava od donošenja Konvencije je pitanje uređuje li ista pitanje promijenjenih okolnosti i s tim u vezi čl. 79. iste. Rasprave idu u oba smjera; neki tako zaključuju tumačenjem čl. 79. Bečke konvencije da ista ne poznaje institut *clausule rebus sic stantibus*: „Ne mora se dakle raditi o naknadno nastupjelim okolnostima, već to mogu biti i okolnosti koje su postojale u vrijeme zaključenja ugovora, ali ih stranke nisu uz dužnu pažnju mogle uzeti u obzir. Osim toga, ove okolnosti moraju dovesti do apsolutne nemogućnosti ispunjenja obveze, a ne do otežanja ispunjenja. Konačno, posljedica je gubitak prava na naknadu štete, a ne pravo na izmjenu ili raskid ugovora. Iz toga slijedi da ni ULIS ni CISG ne poznaju institut klauzule *rebus sic stantibus*, nego se promijenjene okolnosti uzimaju u obzir samo ako su dovele do nemogućnosti ispunjenja, a i u tom slučaju sustav sankcija ne odgovara onome što se postiže primjenom ove klauzule.“⁴¹ Međutim, Savjetodavno vijeće za CISG, tijelo nezavisnih stručnjaka koje radi na promicanju jedinstvenog tumačenja odredbi Bečke konvencije, donijelo je 2020. godine Mišljenje br. 20 koje se odnosi upravo na čl. 79. i njegovu primjenu u slučajevima promijenjenih okolnosti. Mišljenjem br. 7. Savjetodavnog vijeća za CISG već je utvrđeno da Bečka konvencija uređuje pitanje promijenjenih okolnosti, no Mišljenje br. 20. potvrđuje već utvrđeno te ističe da je takvo

⁴¹ Petrić, Silvija. Op. cit., str. 15.

stajalište poduprieto i sudskim i arbitražnim odlukama te također općim načelima na kojima se temelji Bečka konvencija.⁴²

4.1. Primjena članka 79. Bečke Konvencije

Članak 79. Bečke konvencije primjenjuje se na slučajeve u kojima nastupi promjena okolnosti (*engl. hardship*)⁴³, osim ako je ugovorom sklopljenim među strankama drugačije određeno. Stranke imaju mogućnost unijeti odredbu u ugovor kojom će urediti pitanje promijenjenih okolnosti te na taj način regulirati podjelu rizika, stupanj promjena koje će obuhvaćati rizik koji su dužne snositi te pravne lijekove u slučaju nastupa *hardship-a*.⁴⁴ Ako stranke to propuste učiniti, dolazi u obzir primjena čl. 79. Bečke konvencije. S obzirom da navedeni članak ne uređuje izričito pitanje promijenjenih okolnosti, prethodno spomenuto Mišljenje br. 20 Savjetodavnog vijeća za CISG ukazuje na važnost postojanja određenih elemenata da bi se utvrdilo postojanje *hardship-a*. Čl. 79. određuje da mora nastupiti „smetnja“, događaj izvan kontrole stranke te da od stranke nije bilo razumno očekivati da takav događaj u vrijeme sklapanja ugovora uzme u obzir, da izbjegne ili savlada posljedice istog. Prema Mišljenju br. 20. da bi se „smetnja“ smatrala *hardship-om* potrebno je da je ispunjenje obveze za stranku postalo pretjerano otežano ili da je korist ispunjenja obveze znatno smanjena, odnosno da je ugovorna ravnoteža značajno narušena. Također se ističe da može biti riječ ili o smanjenju vrijednosti primljenog ispunjenja ili o povećanju troškova ispunjenja obveze, što znači da obje ugovorne strane, tj. i kupac i prodavatelj mogu biti pogođena strana.⁴⁵ Kad su ispunjeni svi navedeni elementi, potrebno je još utvrditi razdoblje u kojem je došlo do „smetnje“, tj. izvanrednog događaja kojim su okolnosti promijenjene. Čl. 79. Bečke konvencije ne specificira u kojem trenutku mora nastupiti smetnja te se, polazeći od uređenja *clausule rebus sic stantibus* u domaćim pravnim sustavima, zaključivalo da ista mora nastupiti nakon zaključenja ugovora. Međutim, Mišljenje br. 20. ističe da *hardship* može nastupiti čak i u slučajevima u kojima je do promjene okolnosti došlo prije zaključenja ugovora ako stranke nisu znale niti su mogle

⁴² CISG-AC Opinion No. 20, Hardship under the CISG, Rapporteur: Prof. Dr. Edgardo Muñoz, Universidad Panamericana, Guadalajara, Mexico. Adopted by the CISG Advisory Council following its 27th meeting, in Puerto Vallarta, Mexico on 2 – 5 February 2020., str. 13.

⁴³ „Hardship is defined as any event of legal, technical, political or financial nature occurring after the conclusion of the contract, which was unforeseeable at the time the contract had been formed, despite using the utmost care.“ (Lorenz-partners.com (2020) Comparison of Commonly Used Force Majeure and Hardship Clauses in International Contracts. <https://www.lorenz-partners.com/hardship-clauses/>. Pristupljeno 3. svibnja 2023.)

⁴⁴ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 15.

⁴⁵ Ibid, str. 16

znati za iste.⁴⁶ Prema tome, ako su postojale određene okolnosti, tj. događaji prije trenutka sklapanja ugovora, koji su kasnije doveli do znatno otežanog ispunjenja obveze za neku od ugovornih strana, smatrat će se da se radi o *hardship-u*, ali samo ako pogođena strana nije znala niti je mogla znati za takve okolnosti. Nadalje, prilikom ocjene radi li se o *hardship-u* potrebno je uzeti u obzir određene faktore. Važno je utvrditi je li jedna od strana preuzela rizik promijenjenih okolnosti ugovaranjem *Incoterms-a* (engl. *International Commercial Terms*)⁴⁷ ili nekom drugom ugovornom odredbom, a čak i u tim slučajevima moguće je da *hardship* postoji ako se dokaže da je upravo na ispunjene obveza prema tim odredbama „smetnja“ imala utjecaj.⁴⁸ Drugi faktor koji se ističe je i narav predmeta ugovora; ako se radi u ugovoru kojem su predmet špekulativne transakcije⁴⁹, presumira se da je stranka preuzela rizik takve transakcije sklapanjem ugovora te neće biti mjesta primjeni pravila o *hardship-u*. Nekolicina državnih i arbitražnih sudova zauzela je stajalište da bi u slučaju takvih ugovora stranke trebale snositi rizik od čak trostrukog povećanja tržišne cijene.⁵⁰ Također su važne i fluktuacije tržišnih cijena, tj. jesu li postojale i prije sklapanja ugovora i ako jesu u kojoj mjeri. Vrlo su rijetki slučajevi u kojima sudovi oslobađaju stranku od odgovornosti na temelju čl. 79. Bečke konvencije zbog toga što joj je otežano ispunjenje obveze odnosno zbog toga što je narušena ugovorna ravnoteža kao posljedica fluktuacije cijena. Radi se o tzv. ekonomskom *hardship-u*, kao i u slučaju kad je predmet ugovora transakcija špekulativne prirode te sudovi vrlo često u tim slučajevima zaključuju da se radi o predvidivim događajima iz razloga što stranke, kao što je već napomenuto u prijašnjim poglavljima, moraju snositi određeni poslovni rizik pri

⁴⁶ „The CISG notion of hardship or economic impediment should be interpreted and understood in the broadest sense, encompassing any change of circumstances after the conclusion of the contract, as well as initial circumstances rendering performance excessively onerous.“ (CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 20)

⁴⁷ Incoterms, općeprihvaćeni izrazi (termini) koje je utvrdila Međunarodna trgovačka komora (engl. *International Chamber of Commerce* – ICC) u Parizu; zbirka prijevoznih klauzula koja sadrži popis klauzula i uz svaku klauzulu opis prava i obveza prodavatelja i kupca koji su sklopili kupoprodajni ugovor i ugovorili primjenu te klauzule. Svrha im je pružanje skupnih pravila koja se odnose na pitanje troška i rizika dok je roba na putu od prodavatelja do kupca. Iako se radi o klauzulama kojima se uređuju pitanja prijevoza (troška i rizika), pravila Incotermsa klauzule su kupoprodajnih ugovora i vrijede samo u odnosu između kupca i prodavatelja. (Incoterms. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27279>>.)

⁴⁸ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 23.

⁴⁹ špekulacija (njem. *Spekulation* < lat. *speculatio*: promatranje, istraživanje), pojam u ekonomiji koji označava preuzimanje poslovnoga rizika u financ. poslovima s nadom u velik dobitak. Ona se temelji na poslovnim očekivanjima, pri čem se računa na vjerojatne promjene tržišnih uvjeta koje pružaju priliku da se ostvari očekivana razlika u prodajnoj i kupovnoj cijeni u različitim razdobljima. (špekulacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59833>>.)

⁵⁰ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 23.

zaključivanju ugovora. Između ostalog, treba uzeti u obzir i trajanje ugovora (češće se *hardship* priznaje kod dugoročnih obveznih odnosa) te eventualno osiguranje stranaka od promjena na tržištu: ako se stranka osigurala, prosudit će se može li prevladati „smetnju“ iznosom dobivenim od osiguranja.⁵¹ Ako se na temelju svega navedenog utvrdi da je došlo do *hardship*-a, pogođena strana ima obvezu obavijestiti drugu stranu o okolnostima koje su dovele do *hardship*-a i o utjecaju na mogućnost ispunjenja ugovornih obveza. Ako pogođena strana ne obavijesti drugu stranu u razumnom roku od trenutka kad je saznala ili je morala saznati za *hardship*, odgovarat će za štetu koja iz toga proizađe (st. 4. čl. 79. Bečke konvencije)⁵², ali to neće utjecati na mogućnost da se pozove na oslobođenje od odgovornosti prema st. 1. čl. 79. Bečke konvencije.⁵³

4.1.1. Pravne posljedice

Već je napomenuto da članak 79. uređuje pitanje oslobođenja od odgovornosti, a ne izričito *hardship*. Zbog toga nije potpuno jasno imaju li stranke druga prava u tim slučajevima, osim prava na oslobođenje od odgovornosti. St. 5. čl. 79. upućuje na zaključak da pogođena strana ima isključivo mogućnost oslobođenja od naknade štete, što bi značilo da druga strana i dalje može zahtijevati ispunjenje obveze bez obzira na *hardship*: „Ništa u ovom članku neće spriječiti bilo koju stranu da se koristi bilo kojim drugim pravom, osim da zahtijeva naknadu štete prema ovoj Konvenciji.“. Međutim, Mišljenjem br. 20. utvrđeno je da za vrijeme trajanja *hardship*-a druga strana nema pravo tražiti ispunjenje obveze.⁵⁴ Iz čega proizlazi, kao i iz st. 3. čl. 79. („Oslobađanje predviđeno ovim članom djeluje za vrijeme dok smetnja traje.“), da je pogođena strana oslobođena dužnosti ispunjenja obveze kao i dužnosti naknade štete sve dok *hardship* postoji i traje. Kad „smetnje“ tj. okolnosti koje su prouzrokovale *hardship* prestanu, pogođena strana će morati ispuniti svoju obvezu, odnosno bit će odgovorna ako ju ne ispuni. Prema navedenom, u slučaju *hardship*-a pogođena strana ima pravo, za vrijeme trajanja

⁵¹ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 26.

⁵² „Strana koja nije izvršila svoje obveze dužna je obavijestiti drugu stranu o smetnji i utjecaju smetnje na njezinu mogućnost da izvrši obvezu. Ako obavijest ne stigne drugoj strani u razumnom roku nakon što je strana koja nije izvršila saznala ili morala saznati za smetnju, ta strana odgovara za štetu koja je nastala zato što obavijest nije primljena.“ (st. 4. čl. 79. Konvencije Ujedinjenih naroda o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe (1980.) („Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“ br. 10-41/84, "Narodne novine - Međunarodni ugovori" br. 15-146/98“) (u daljnjem tekstu: Bečka konvencija))

⁵³ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 27.

⁵⁴ „Nowadays it seems to be undisputed that performance cannot be demanded as long as the impediment exists. The same consequences should follow in case of hardship, which is a type of impediment.“ (CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 30.)

„smetnji“, biti oslobođena odgovornosti za štetu te dužnosti ispunjenja svoje obveze. Pored toga, stranke se mogu suglasiti oko izmjene odredbi ugovora te na taj način uspostaviti narušenu ravnotežu i omogućiti da se ugovorne obveze ispune, no Bečka konvencija ne nameće takvu obvezu strankama. Stranke će imati obvezu pregovarati oko izmjene ugovora u slučaju *hardship*-a isključivo ako je tako izričito ugovoreno.⁵⁵ Na temelju Bečke konvencije ne postoji mogućnost da stranke od suda zahtijevaju izmjenu ili raskid ugovora. Ni državni ni arbitražni sudovi ne mogu, u slučajevima u kojima se primjenjuje Bečka konvencija, izmijeniti odredbe ugovora niti raskinuti ugovor zbog *hardship*-a. Pravni lijekovi koji su dostupni strankama određeni su u čl. 79. Bečke konvencije, pri čemu pozornost treba obratiti na st. 5. čl. 79. koji određuje da stranka koja nije pogođena *hardship*-om, ne može zahtijevati naknadu štete zbog neispunjenja od pogođene strane, ali može koristiti sva ostala prava koja ima na temelju čl. 45., odnosno čl. 61 Bečke konvencije.⁵⁶ Navedeni članci određuju sredstva kojima se kupac, odnosno prodavatelj mogu poslužiti ako druga strana povrijedi ugovor. „Ako prodavatelj ne izvrši bilo koju svoju obvezu koju ima na temelju ugovora ili ove Konvencije, kupac može: (a) koristiti se pravima predviđenima u člancima 46. do 52.; (b) zahtijevati naknadu štete predviđenu člancima 74. do 77.“ (st. 1. čl. 45. Bečke konvencije). „Ako kupac ne izvrši bilo koju od svojih obveza koju ima na temelju ugovora ili ove Konvencije, prodavatelj može: (a) koristiti se pravima predviđenima u člancima 62. do 65.; (b) zahtijevati naknadu štete predviđenu u člancima 74. do 77.“ (st. 1. čl. 61. Bečke konvencije). Uzimajući u obzir čl. 79. Bečke konvencije, u slučaju *hardship*-a nijedna strana ne može zahtijevati naknadu štete, ali mogu koristiti ostala sredstva predviđena u člancima 46. do 52. te člancima 62. do 65. Već je napomenuto da osim oslobođenja od odgovornosti, *hardship* podrazumijeva i oslobođenje od izvršenja ugovornih obveza dok traju „smetnje“. Prema tome, sredstva iz st. 1. čl. 46. te čl. 62. neće biti primjenjiva u slučaju *hardship*-a. St. 1. čl. 46.: „Kupac može zahtijevati od prodavatelja izvođenje njegovih obveza ako se ne koristi nekim sredstvom koje bi bilo suprotno takvom zahtjevu.“; čl. 62.: „Prodavatelj može zahtijevati od kupca da plati cijenu, preuzme isporuku ili da izvrši druge svoje obveze, ako se prodavatelj ne opredijeli za sredstvo koje je suprotno ovakvim zahtjevima.“. Isto se odnosi i na zahtjev za isporukom zamjenske robe (st.

⁵⁵ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 33.

⁵⁶ Ibid, str. 37.-42.

2. čl. 46.)⁵⁷ te otklanjanje nedostatka popravkom (st. 3. čl. 46.)^{58, 59} Sredstva kojima se mogu koristiti su: određivanje dodatnog razumnog roka za izvršenje obveza (čl. 47.⁶⁰, čl. 63.⁶¹), sniženje cijene (čl. 50.)⁶² te raskid ugovora (st. 1.a čl. 49.⁶³, st. 1.a čl. 64.⁶⁴).⁶⁵

5. ZAKLJUČAK

Institut promijenjenih okolnosti prisutan je u gotovo svim suvremenim pravnim sustavima. Glavna mu je svrha da se uspostavi narušena ugovorna ravnoteža tj. jednakost ugovornih stranaka te da se njegovom primjenom pomire oprečna rješenja do kojih dovodi s jedne strane načelo *pacta sunt servanda*, a s druge strane načelo jednake vrijednosti činidaba. Nakon sklapanja ugovora jednakost ugovornih stranaka može biti narušena raznim promjenama koje mogu imati pravni, ekonomski karakter ili se pak može raditi o situacijama poput rata, pandemije i slično. Takve specifične situacije mogu imati za posljedicu znatno otežanje ispunjenja ugovornih obveza. Upravo zato brojni zakoni reguliraju ovu materiju pa čak i konvencije s međunarodnim karakterom, poput spomenute Bečke konvencije. U hrvatskom

⁵⁷ „Ako roba nije usklađena s ugovorom, kupac ima pravo zahtijevati isporuku druge robe kao zamjenu samo ako je nedostatak usklađenosti bitna povreda ugovora, a zahtjev za zamjenu je učinjen bilo istovremeno s obavješću danom na temelju članka 39. ili u razumnom roku nakon te obavijesti.“ (st. 2. čl. 46. Bečke konvencije)

⁵⁸ „Ako roba nije usklađena s ugovorom, kupac može zahtijevati od prodavatelja da otkloni nedostatak popravkom osim ako bi to bilo nerazumno uzimajući u obzir sve okolnosti. Zahtjev za popravkom mora se učiniti bilo istovremeno s obavješću danom na temelju članka 39. ili u razumnom roku nakon te obavijesti.“ (st. 3 čl. 46. Bečke konvencije)

⁵⁹ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 30.

⁶⁰ „(1) Kupac može odrediti prodavatelju dodatni rok razumne dužine za izvršenje njegovih obveza.

(2) Osim ako kupac primi obavijest od prodavatelja da on neće izvršiti svoje obveze do proteka tog roka, kupac se ne može u tom roku koristiti bilo kojim sredstvom predviđenim za povredu ugovora. Kupac, međutim, ne gubi zbog toga pravo da zbog zakašnjenja prodavatelja zahtijeva naknadu štete.“ (čl. 47. Bečke konvencije)

⁶¹ „(1) Prodavatelj može odrediti kupcu dodatni rok razumne dužine za izvršenje njegovih obveza.

(2) Ako prodavatelj ne primi obavijest od kupca da neće izvršiti svoje obveze u roku koji je tako određen, prodavatelj se ne može do proteka tog roka koristiti bilo kojim sredstvom predviđenim za slučaj povrede ugovora. Prodavatelj, međutim, ne gubi zbog toga pravo da zbog zakašnjenja kupca zahtijeva naknadu štete.“ (čl. 63. Bečke konvencije)

⁶² „Ako roba nije usklađena s ugovorom, kupac može, bez obzira da li je cijena već plaćena ili nije, sniziti cijenu razmjerno razlici između vrijednosti stvarno isporučene robe u vrijeme isporuke prema vrijednosti koju bi u to vrijeme imala roba usklađena s ugovorom. Međutim, ako prodavatelj otkloni bilo koje neizvršenje svojih obveze u skladu s člankom 37. ili člankom 38. ili ako kupac odbije primiti isporuku od prodavatelja u skladu s tim člancima, kupac ne može sniziti cijenu.“ (čl. 50. Bečke konvencije)

⁶³ „(1) Kupac može izjaviti da raskida ugovor: (a) ako je neizvršenje bilo koje obveze koju prodavatelj ima na temelju ugovora ili ove Konvencije bitna povreda ugovora;“ (st. 1.a. čl. 49. Bečke konvencije)

⁶⁴ „(1) Prodavatelj može izjaviti da raskida ugovor: (a) ako neizvršenje bilo koje obveze koju kupac ima na temelju ugovora ili ove Konvencije predstavlja bitnu povredu ugovora;“ (st. 1.a. čl. 64. Bečke konvencije)

⁶⁵ CISG-AC Opinion No. 20, Op. cit., str. 31.

pravu ZOO određuje pretpostavke za primjenu ovog instituta, koje se podudaraju s pretpostavkama predviđenima Bečkom konvencijom. Oba propisa određuju da okolnosti moraju biti izvanredne, nepredvidive, neizbježne i nesavladive. S druge strane, engleska doktrina *frustration of contracts* zahtjeva da su okolnosti izvanredne te naglašava da ne smije biti krivnje stranaka. Predvidivost okolnosti neće isključiti primjenu doktrine jer se naglasak stavlja na raspodjelu rizika među strankama, odnosno čak i ako je događaj predvidiv doći će u obzir primjena iste ako nijedna stranka ne snosi relevantan rizik. Nadalje, ZOO strogo propisuje da okolnosti moraju nastupiti nakon zaključenja ugovora, dok se s druge strane prema Bečkoj konvenciji dozvoljava i da nastupe prije pod uvjetom da stranke nisu znale niti su mogle znati za iste. Rješenje u engleskom pravu priklanja se rješenju iz Bečke konvencije. Najznačajnije razlike su u pravnim posljedicama promijenjenih okolnosti tj. pravnim lijekovima koji su strankama na raspolaganju. ZOO daje mogućnost pogođenoj strani da zahtjeva izmjenu ili raskid ugovora. Za razliku od toga, u engleskom pravu kad nastupi promjena okolnosti dolazi do raskida *ex lege* tj. po sili zakona te se stranke „automatski“ oslobađaju ugovornih obveza. Dakle, i u hrvatskom i u engleskom pravu kao posljedica se može javiti raskid ugovora, no razlika se javlja u vrsti raskida (*ex lege* ili sudski). Bečka konvencija pak uopće ne previđa mogućnost raskida ugovora, izuzev sporazumnog raskida. Posljedice koje su predviđene u Bečkoj konvenciji jesu oslobođenje pogođene stranke od odgovornosti za ispunjenje obveze i oslobođenje od samog ispunjenja obveze. Uspoređujući opisana rješenja u hrvatskom pravu, engleskom pravu i Bečkoj konvenciji može se zaključiti da su ista vrlo slična. Tome je tako jer se u engleskom pravu taj institut vrlo kasno javlja te su se prve presude u kojima je primijenjen pozivale na učenja iz rimskog prava i iz kontinentalnih pravnih sustava. Također, sličnost rješenja Bečke konvencije rješenjima i jednog i drugog pravnog sustava, proizlazi iz činjenice da se kod sastavljanja Bečke konvencije nastojalo pomiriti različita rješenja *Common Law* i kontinentalnih pravnih sustava. Naposljetku, i uz postojanje razlika instituti *clause rebus sic stantibus*, *hardship*-a i *frustration of contracts*-a dijele zajedničku temeljnu svrhu, a to je da se uspostavi narušena ugovorna ravnoteža.

LITERATURA

Amalgamated Investment & Property Co. Ltd. v. John Walker & Sons Ltd. (1977)

Andrews, Neil. *Contract law*. Cambridge University Press, 2015.

British Movietonews Ltd. v. London District Cinemas (1952)

CISG-AC Opinion No. 20, Hardship under the CISG, Rapporteur: Prof. Dr. Edgardo Muñoz, Universidad Panamericana, Guadalajara, Mexico. Adopted by the CISG Advisory Council following its 27th meeting, in Puerto Vallarta, Mexico on 2 – 5 February 2020.

Davis Contractors Ltd v. Fareham Urban District Council (1956)

Edwinton Commercial Corporation v. Tsavlis Russ Ltd („*The Sea Angel*“) (2007)

Fibrosa (1943)

Gamerco SA v. ICM/Fair Warning (Agency) Ltd (1995)

Griffith v. Brymer (1903)

Herne Bay Steam Boat (1903)

Incoterms. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27279>>.

Jackson v. Union Marine Insurance Co. Ltd (1874)

Klarić, Petar; Vedriš, Martin; Građansko pravo; Narodne novine (2014)

Klasiček, Dubravka; Ivatin, Marija. "Modification or dissolution of contracts due to changed circumstances:(*clausula rebus sic stantibus*)."
Pravni vjesnik 34.2 (2018): 27-56.

Konvencija Ujedinjenih naroda o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe (1980.) („Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“ br. 10-41/84, "Narodne novine - Međunarodni ugovori" br. 15-146/98“)

Krell v. Henry (1903)

Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943

Lorenz-partners.com (2020) Comparison of Commonly Used Force Majeure and Hardship Clauses in International Contracts. <https://www.lorenz-partners.com/hardship-clauses/>. Pristupljeno 3. svibnja 2023.

Metropolitan Water Board v. Dick, Kerr & Co. (1918)

Opće uzance za promet robom ("Službeni list FNRJ" br. 15/54., "Službeni list SFRJ" br. 29/78., "Narodne novine" br. 53/91., 35/05.)

Paradine v. Jayne (1647)

Petrak, Marko. "Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (I). Pravni izvori i pravna načela." *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 70.2-3 (2020): 251-286.

Petrak, Marko. „Imovinskopravne regulae iuris u Bogišićevu zakoniku i njihovo aktualno značenje“ // Bogišić i kultura sjećanja / Kregar, Josip ; Bogišić, Vlaho ; Čepulo, Dalibor ; Miladin, Petar ; Ravlić, Slaven ; Hameršak, Filip (ur.). Zagreb: Pravni fakultet ; Leksikografski zavod “Miroslav Krleža” (2011): 98-118.

Petrić, Silvija. "Izmjene ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima." *Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 28.1 (2007): 107-155. špekulacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 5. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59833>>.

Taylor v. Caldwell (1863)

„*The Eugenia*“ (1964)

Visoki trgovački sud, Pž-6573/12-4, 12. svibnja 2015.

Visoki trgovački sud, Pž-6819/09-3, 21. siječnja 2014.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-1230/07-2, 28. listopada 2008.

Zakon o obveznim odnosima ("Narodne novine" br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22.)

Zakon o obveznim odnosima (1978) ("Službeni list SFRJ" br. 29/78., 39/85., 46/85., 57/89., "Narodne novine" br. 53/91., 73/91., 3/94., 111/93., 107/95., 7/96., 91/96., 112/99., 88/01., 35/05.)

Županijski sud u Splitu, Gž-1855/2015, 10. ožujka 2016.